

Siklósi Iván

Kétkedések és válaszkísérletek. Megjegyzések a Gai. D. 21. 1. 28 interpretációtörténetéhez, különös tekintettel a legújabb irodalomra

Jelen cikk a szakirodalomban sokat elemzett és vitatott, a kellékszavatosság körében megfogalmazott – az *actio redhibitoriára*^[1] és az *actio quanti minorisra* vonatkozóan speciális határidőket tartalmazó – fragmentumnak a – legújabb irodalomra is kiterjedő – interpretációtörténetét kívánja ismertetni, különös figyelemmel a JAKAB ÉVA nagy hatású elmélete kapcsán a legújabb irodalomban előtérbe került szakirodalmi vitára.

Idézzük mindenekelőtt a sokat vitatott és sokféleképpen értelmezett, Gaiustól származó fragmentumot!^[2]

“*Si venditor de his quae edicto aedilium continentur non caveat, pollicentur adversus eum redhibendi iudicium intra duos menses vel quanti emptoris intersit intra sex menses.*” (D. 21. 1. 28)

“Ha az eladó nem ígéri meg az *aedilisek* ediktumában foglaltakat, megígérik ellene az elállásra menő keresetet 2 hónapon belül, vagy a vételárcsökkentésre menő keresetet 6 hónapon belül.”

Az általános terminusokhoz (a közismert 6 hónapos, illetőleg 1 éves határidőkhöz) képest – a fragmentumban olyan speciális határidőket találunk,^[3] melyek a Gaius-töredéket – az általános kellékszavatossági határidők ismeretében^[4] – első látásra problematikusnak teszik és fölvetik a speciális interpretáció szükségességét.^[5]

JAKAB ÉVA – aki teljesen újszerűen értelmezi a forráshelyet – összefoglalja, és kritikailag ismerteti az újabb teóriákat^[6] (MEDICUS, HONSELL), utalva az egyes művekre; a magam részéről – utalva a szerző által ismertetett felfogásokra^[7] – ehelyütt most eltekintek, és csupán két kiemelkedő német romanista: KASER, illetőleg KUNKEL felfogását tárgyalom részletesebben a régebbi fölfogást illusztrálendő, amit – JAKAB nyomán – a “*stipulatiókényszer-elmélet*” (“*Theorie des Stipulationszwangs*”) megjelöléssel célszerű aposztrofálni.

KASER^[8] a következőképpen foglalja össze az uralkodó irodalmi álláspontot a fragmentum interpretációját illetően: az *aediles curules* ediktuma előírja a rabszolga eladójának, hogy nyíltan közölje az eladóval, hogy a rabszolga beteg, testi fogyatékossága van, meghatározott hibái vannak, *noxával* van megterhelve.^[9] A nem közölt és nem nyilvánvaló hiányosságoktól való mentességért való garanciavállalást *stipulatio* útján követelheti a vevő. Amennyiben az eladó megtagadja ezt, úgy a vevő egy különleges *actio redhibitoriával* (elállásra menő kereset) 2 hónapon belül a rabszolga visszaadása ellenében a vételár visszaszolgáltatására perelhet. Részletesebben és szemléletesebben foglalja össze a legújabb irodalomban a régebbi tan lényegét – kifejtve a kettős védelem tartalmát is – ROLF KNÜTEL.^[10] A hagyományos tan szerint a kellékszavatosságról rendelkező

aedilis edictum – KNÜTEL szavaival – kettős védelmet (“doppelten Schutz”) nyújt; először is a vevő az *aedilis* előtt elállásra vagy vételár-csökkentésre perelhet, ha az eladó a kellékhibát, amit közölnie kellett volna, nem közölte nyíltan. Másodszor pedig az *aedilis*ek megadják a vevőnek azt a jogot, hogy az adásvételi szerződés megkötésénél garanciastipulatiót követeljen az eladótól, amelyben a *venditor* garanciát vállal arra, hogy az áru mentes az ediktumban felsorolt hibáktól. Ebből a *stipulatio*ból kifolyólag a vevő *actio ex stipulatu*val perelhet – a *praetor* előtt – az *interessére*. Ha pedig az eladó megtagadja a garanciastipulatio foganatosítását, úgy ennek a fragmentumban foglalt szankciójaként a vevő az *aedilis* előtt 2 hónapon belül elállásra, 6 hónapon belül pedig az *interessére* perelhet. ^[11]

KUNKEL ^[12] még ezt a teóriát ismerteti tankönyvében, ^[13] megjegyzései azonban kétkedőek, a következőképpen fogalmaz ugyanis: úgy tűnik, hogy a vevő az eladótól garanciát *stipulatio* útján követelhetett (“konnte der Käufer anscheinend [kiemelés tőlem – S. I.] durch Stipulation verlangen”). A nagy romanista ebben a kérdésben igen óvatosan fogalmaz (anscheinend, wie es scheint), ^[14] érezhető tehát, hogy a hagyományos elméletet nem tudja fenntartások nélkül elfogadni, újfajta interpretációt azonban nem dolgoz ki.

A hazai irodalomban JAKAB ÉVA előtt a forráshellyel tudományos igénnyel senki nem foglalkozott. BENEDEK FERENC kitűnő római magánjogi tankönyvében ^[15] szintúgy a hagyományos teóriát fogadja el, midőn megállapítja, hogy a *stipulatio* foganatosítását a vevő utólag is követelhetette, s ha ezt az eladó megtagadta, joga volt a vételtől elállni. ^[16]

A “*stipulatio*-kényszer” elméletét fogadja el a HONSELL–MAYER-MALY–SELB-féle római jogi kézikönyv is; a szerzők megállapítják, hogy a garanciastipulatio utólag (nachträglich; a szerződés megkötését követően) is kikényszeríthető volt. Ebből kifolyólag az eladó az *interesséért* felelt. Ha az eladó megtagadta a garanciaígéret teljesítését, úgy a vevő választhatott az elállás és a kártérítés között. ^[17] A szöveg – bizonyos eltérésekkel – a hagyományos felfogást tükrözi; kifejezetten az *interessét* emeli ki, és az elállás mellett alternatívaként nem a “vételárcsökkentés”, hanem a “kártérítés” terminus technicust használja, egyebekben azonban eltérést a korábbi felfogásoktól nem konstatálhatunk.

Impozáns kötelmi jogi művében REINHARD ZIMMERMANN ^[18] is részletesen foglalkozik a forrásszöveggel (amennyiben az eladó megtagadja a garanciaígéretet, úgy a vevőnek megadatik az *actio redhibitoria*), és a következőképpen fogalmaz: a *iudicium redhibendire* vonatkozó rész a vevőnek – akinek bizalma az ügylet szabályosságában megtört – megengedi, hogy elálljon az ügylettől, mielőtt a hiba nyilvánvalóvá vált volna. Nézetében egyébiránt mindenekelőtt HONSELLre támaszkodik. A két hónap letelte után, (ami abból a célból adatott meg neki, hogy eldöntse, akarja -e a rabszolgát garancia nélkül), ha még kívánja, további négy hónapon belül perelhet az *interessére* – de csak akkor, ha érdeke sérelmet szenvedett. Ez a kereset ZIMMERMANN szerint talán egy fiktív *actio ex stipulatu*n alapul: ^[19] a vevő perelheti az eladót azért, amiért perelhette volna őt akkor, ha a garanciát megadta volna. De hogy vajon min alapul ez a kereset ténylegesen, arra nézve csupán feltevések vannak. ^[20] ZIMMERMANN tehát utal a *stipulatio* fikciójára; megjegyzései meglehetősen kétkedőek, nem foglal egyértelműen állást a keresetek jogi természetét illetően.

JAKAB ÉVA szegedi professzor asszony, a római jog nemzetközileg is ismert és elismert kutatója komoly nemzetközi visszhangot kiváltó elméletet dolgozott ki,^[21] amellyel a korábbi nézeteket meghaladva, egyes szerzők (KUNKEL, MEDICUS, HONSELL) kétkedő megjegyzéseinek ösztönzésére teljesen újszerűen értelmezi a forráshelyet, és logikus magyarázatot dolgoz ki a vitatott fragmentumra, amit nem anyagi jogi, hanem eljárásjogi megközelítésben tárgyal. A modellt számos tekintélyes romanista (ERNST, HACKL) elfogadja,^[22] ugyanakkor mások élesen támadják,^[23] illetőleg nem osztják.^[24] Az uralkodó elméletben rejlő ellentmondásokat JAKAB részletesen ismerteti, és az anyagi jogi megközelítés helyett a vitatott és nehezen értelmezhető gaiusi fragmentum újszerű, processzuális interpretációját (ERNST kifejezésével: “eine grundlegende Neuinterpretation”)^[25] adja, és rendszertanilag – de nem a *Digestában* foglalt forráshelyek alapján, mivel abban komoly támpontot nem találunk – értelmezi a forrásszöveget. Ezt az interpretációt a *lex Rubria* konstrukciójának^[26] (*cautio damni infecti*) analógiájára alakítja ki, és a megoldás legfontosabb elemei a következőkben állnak: a szerző különbséget tesz a szerződési gyakorlat garanciastipulatioja és az *aedilis* által kötelezően elrendelt *stipulatio* között (mely az elállás vagy a vételárcsökkentés igényét nyitja meg a vevő részére); ez utóbbit JAKAB processzuálisan érti bele az *aedilis* előtt folyó eljárásba.^[27] A határidőkre nézve (kettős határidő jelensége – “Doppelfrist”) pedig azt állapítja meg, hogy a fragmentumban megjelölt 2 hónapos határidőt nem az adásvételi szerződés megkötésétől, hanem az alperes *indefensio*jától^[28] kell számítani. Így a rendszerbe a speciális határidő – processzuális értelmezés útján – jól beilleszthető: a rendes határidő 6 hónap, és ezen belül van lehetőség – az alperes *indefensio*jától számított 2 hónapon belül – megindítani az *actio redhibitoriát*.^[29] A Gaius-fragmentum tehát JAKAB felfogása szerint az alperesi *indefensio* következményeit rögzíti. A szerző tehát különbséget tesz a szerződési gyakorlat garanciastipulatioja és az *aedilis* által kötelezően elrendelt *stipulatio* között. A *stipulatio*t fikcióval (mivel az elmaradt; a formulát föltehetően úgy kellett megfogalmazni, mintha a posztulált *stipulatio*t teljesítették volna; a fikció alkalmazását tehát a *stipulatio* hiánya – az *indefensio* – tette szükségessé) kellett helyettesíteni (az *aediles* a garanciastipulatio fikciójával operáltak), és – az *indefensio* miatt – az alperest bizonyítási eljárás nélkül marasztalták a felperes követelésében.

A *stipulatio* JAKAB értelmezése szerint csupán processzuális eszköz volt; arra szolgált, hogy az eladó helytállását megvalósítsa, amennyiben az eladó az ediktumon alapuló információs kötelezettségét megsértette. Ha az eladó megtagadta a szükséges *stipulatio* foganatosítását, úgy ezt az *aedilis* szankcionálta: 2, illetőleg 6 hónapos, rövidített határidőn belül megindítható, elállásra, illetőleg vételárcsökkentésre menő keresetet irányzott elő, amelyben a vevő által állított hibát már adottnak feltételezte (nincsen tehát bizonyítási eljárás).

Az elmélet jól felismeri és kiküszöböli a *stipulatio*kényszer-elméletben rejlő ellentmondásokat;^[30] gyengéje azonban az, hogy a *Digestában* ez az egyetlen forráshely, ami ezeket a speciális – a *redhibitoria* és a *quantum minoris actionis*okra vonatkozó – határidőket tartalmazza, és csak így csak analógia útján lehetséges az elméletet felállítani. A modell igen tetszetős, eredeti és újszerű interpretációt tartalmaz, ami azonban mégis inkább csupán hipotézis marad. A szerző igyekezett rekonstruálni az *aedilis* előtt folyó eljárást, erre nézve azonban részletes forrásanyagot a *Digestában* nem találunk; elvileg megkockáztatható az a föltevés, hogy az eljárás részleteit is feltárták volna a kompilátorok, és nem csupán egyetlen fragmentumot szenteltek volna a speciális határidőn belül megindítható kereseteknek, ha azok még a iustinianusi jogban is funkcióval bírtak volna. Ezzel kapcsolatban egyébként figyelemre méltó interpretációt dolgozott ki (JAKABot megelőzően) DIETER MEDICUS, aki fejlődéstörténeti kontextusban ragadta meg a fragmentumot, melynek a iustinianusi

törvénytől már nem tulajdonít funkciót; nézetem szerint azonban – bár MEDICUS kétségtelenül az interpretáció könnyebb (és kézenfekvő) útját választotta – nem azonnal elvetendő, hanem logikusnak tűnő magyarázatot igyekezett adni a fragmentumra vonatkozóan. Föltételezése szerint a speciális határidőket tartalmazó fragmentum egy véletlenül megmaradt anakronizmus a *Digestában*, amely a 6 hónapos perlési határidejű elállásra menő keresettel egyidejűleg sohasem volt hatályban.^[31] Megfontolandó ugyanakkor ezzel szemben JAKAB kritikus megjegyzése^[32]: a *stipulationes aediliciae* nézve még számos további forráshelyet találunk a *Digestában*; erős leegyszerűsítés lenne tehát megelégedni a pusztán fejlődéstörténeti interpretációval, amely a iustinianusi jogban már nem tulajdonít funkciót a speciális határidőknek.

Az újabb irodalomban (ERNST mellett, lásd fentebb) a neves római eljárásjogász, KARL HACKL – az eredetileg KASER által írt monumentális római eljárásjogi kézikönyv átdolgozásában – szintén a JAKAB-féle modell (mely különbséget tesz a szerződési gyakorlat garanciastipulációja – Garantiestipulation – és az *aedilisek* által kötelezően elrendelt *stipulatio* – Prozeßstipulation – között) elfogadása felé hajlik a hagyományos *stipulatio*-kényszer elmélettel szemben. Szerinte JAKAB joggal (“mit guten Gründen”) vitatja a hagyományos elméletben foglalt megállapításokat, ezt követően pedig röviden összefoglalja a teóriát: az *aedilis* nem kényszeríti az eladót (rövid határidőn belül megindítható keresetekkel) arra, hogy a bejelentési kötelezettség alá eső hibákat garanciastipulációban felvállalja, hanem az *aedilis* a vevő sérelmeit egy eljárási *stipulatio*n keresztül tette peresíthetővé, és csak *indefensio* esetén gondoskodott *iudiciumokról*.^[33]

A legújabb irodalomban BERTHOLD KUPISCH münsteri professzor vitatja JAKAB téziseit, aki 2002-ben terjedelmes tanulmányt szentelt a római jogi kellékszavatosság témájának,^[34] amelyben – meglehetősen vehemenciával – cáfolni igyekszik a fent vázolt processzuális teóriában (JAKAB) foglalt téziseket, és teljesen újszerű megközelítést dolgoz ki a fragmentumra vonatkozóan.^[35] JAKABhoz képest eltérő úton jár a fragmentum értelmezését illetően, az összefüggéseket másként látja. JAKAB könyvét fontos műnek minősíti ugyan, de nem tudja elfogadni az abban foglalt processzuális interpretációt.

KUPISCH kritikáját és fölfogását a következőkben lehet – röviden – összefoglalni. Kritikájában részletesen kifejti, hogy a garanciastipulatio fikciója^[36] az *aedilisi* eljárásban csupán spekuláció, azt a szöveg és a további forráshelyek nem támasztják alá; miként a szerző megállapítja, egy *actio ex stipulatu*nak, amely a *iudicium redhibendi* tükrében egy processzuális garanciastipuláció alapul, a szövegben nyomát sem találjuk. “Ez nem meglepő – teszi hozzá – mivel az eladó semmit sem ígért meg.”^[37] KUPISCH tehát elutasítja azt a nézetet, hogy a gausi fragmentum alapján az *aediles* valószínűleg egy garanciastipulatio fikciójával operáltak.

KUPISCH igen részletesen tárgyalja a kettős határidő (Doppelfrist) jelenségét, amelynek kapcsán különösen problematikusnak ítéli JAKAB téziseit. Kiemeli ebben a körben, hogy ha a vevő vételárcsökkentésre perel, JAKAB elmélete semmit sem magyaráz meg (erre vonatkozóan egyébként ERNST is kritikával illeti a modellt);^[38] a per ugyanis ekkor nem elállásra megy, és 6 hónapon belül indítható meg; erre a tényállásra JAKAB magyarázatát KUPISCH elégtelennek tartja, de megjegyzendő, hogy azt az elállásra menő kereset tekintetében sem tartja problémamentesnek.^[39] Még inkább vitatja – logikai alapon – a határidők értékelését; részletes elemzésében vitatja azok szankció-jellegét az eladóra nézve; a határidők megrövidítése^[40] ugyanis nézete szerint nem lehet szigorú szankció (“strenge Sanktion”), mert – a 6 hónaphoz képest – rövidebb határidő éppen, hogy csökkenti annak

kockázatát, hogy a szerződést felbontják (elállásnál).^[41] Szerinte itt JAKAB ellentmond saját magának, minthogy más helyen azt írja, hogy a 2 hónapos határidő lejártával a vevő visszatérhet a rendes elállásra menő keresetre, ha ennek határideje (6 hónap) még nem telt le. Ehhez csatlakozik a következő – a tanulmányban később szereplő – megállapítás: “a szöveg nem szól egy ilyen nyakas eladóról.”^[42] Ezzel függ össze, hogy a fragmentumban szereplő kereseteknek nem is lehet szankciós jellege, ami a kényszer hiányából fakad. A szerző vitatja a bizonyítási eljárás nélküli marasztalást is, azt a nézetet tehát, hogy a hiba valósággal feltételezett,^[43] ez egyébként egyenes következménye annak, hogy a fikció elméletét sem fogadja el.

KUPISCH szkeptikus a régi és az új tannal szemben is; egyiket sem tudja elfogadni; KUPISCH a régi és az új tanban egyaránt kiúttalanságot vél fölfedezni; úgy véli, hogy “ami magát a hiba feltételezését illeti, a kitalált garanciastipulatio pusztán spekuláción alapul; ez egy olyan feltételezés, amelyre JAKAB nem tud bizonyítékot találni, és amely a valóságban ugyanazt a kiúttalanságot jelzi, amely az új tannak éppúgy fogyatékosága, mint a hagyományos nézetnek.”^[44] A JAKAB-féle modell kritikáját követően a szerző – egyébként több ponton is helyesen – rámutat az új (processzuális) teória bizonyos gyengeségeire, és fölhívja a figyelmet az abban rejlő ellentmondásokra. A garanciastipulatio fikciója az aedilisi eljárásban valóban nem bizonyítható, ki kell emelni továbbá KUPISCH szankcióelméleti fejtegetését, melyben szintén van igazság, bár véleményem szerint – elismervén bár KUPISCH problémafölvetésének jogosságát – JAKAB interpretációjának tükrében mégis van szankciós jellege a iudiciumnak; nem magát a határidőt illetően (hiszen ez valóban inkább előnyös, mint hátrányos az eladóra nézve), hanem abban a kontextusban, hogy a iudicium kifejezetten az alperes indefensiójára reagál – miként ez JAKAB teóriájában olvasható. KUPISCH szankcióelméleti fejtegetéséhez tehát azt a kritikus megállapítást tartom szükségesnek hozzáfűzni, hogy nem vizsgálja az indefensiót, illetőleg az arra történő aedilisi reagálást; ebben az összefüggésben ugyanis van bizonyos szankciós karaktere a keresetnek. A keresetek szankciós jellege tehát nem az általános határidők, hanem az indefensio kontextusában állapítható meg JAKAB interpretációja nyomán. Ugyanakkor a magunk részéről is igen fontosnak tartjuk azt a szöveghelyet, amit KUPISCH tárgyal, és ami az ő anyagi jogi interpretációját igen meggyőzővé teszi.

A kritikát követően a szerző kifejti saját nézetét, melyet KNÜTEL is meggyőzőnek tart.^[45] KUPISCH elsősorban egy – JAKAB által nem elemzett – Stephanostól származó scholionra (19 ad Bas. 18. 6. 2) alapozza éles kritikáját. Vizsgáljuk meg mindenekelőtt a scholion szövegét (a HEIMBACH-féle, 1870-ben közzétett latin fordításban)!

“Si quis servum vendiderit, qui vitium latens habeat, emptori competit actio aedilicia redhibitoria, vel quanti minoris servum emisset emptor, si vitium cognitum habuisset. Et redhibitoria quidem duntaxat intra sex menses agitur, quanto minoris autem intra annum utilem, si nimirum venditor emptori caverit de his, quae edicto aedilium continentur: etenim si ei non caverit, redhibitoria duntaxat intra duos menses, quanti minoris intra VI menses agitur, ut Gaius dig. 28. dicti lib. et tit. Librorum singularium Antipapiniani;^[46] dicit. Sed hoc sic accipe, si non simpliciter et ita, ne restitutio fieret, venditor servum vendiderit: nam adversus eum, qui simpliciter et ita, ne restitutio fiat, vendit, aediliciae actioni non est locus, ut Papinianus dicit dig. [48 §. 8] eiusdem lib. et tit.”

A szöveg tanúsága szerint, ha valaki olyan rabszolgát adott el, melynek rejtett hibája van, a vevőt megilleti az aedilisi actio redhibitoria (πεδνιβιτορία), vagy a quanti minoris actio, amennyiben a hiba ismert volt. A vevő elállásra 6 hónapon belül, vételárcsökkentésre pedig

1 éven belül perelhet, ha az eladó a vevőnek megígérte azt, ami az *aediles edictuma* tartalmaz: ha pedig neki nem ígéri meg, elállásra két hónapon belül, amennyi hiányzik (*interesse*), arra pedig 6 hónapon belül perelhet, amint azt Gaius mondja. Ez azonban akkor van így, ha nem egyszerű módon adta el az eladó a rabszolgát, úgy, hogy ne legyen *restitutio*; ugyanis azzal szemben, aki egyszerűen ad el, hogy ne legyen *restitutio*, az *aedilisi* keresetnek nincs helye. [47]

A *scholion* 3 részből áll; az első rész az általános szabályokat, a második rész a Gaius által ismertett szabályokat foglalja össze, a harmadik rész pedig egy Pomponiustól (és nem a Gaiusnál későbbi jogtudóstól Papinianustól!) származó forrásszöveget idéz. Az első rész tehát röviden összefoglalja az *aedilisi* kellékszavatosság főbb szabályait – az általános határidőn belül érvényesíthető keresetekkel. Ezt követően pedig a Gai. 21. 1. 28 tartalmát ismerteti; az ebben foglalt speciális kereseteknek akkor van helye, ha az eladó a *stipulatio* foganatosítását megtagadja; mert amennyiben az eladó megígéri a vevőnek az *aedilisi edictum*ban foglaltakat, úgy az általános határidőn belül perelhet. Nézetünk szerint KUPISCH – a határidők tükrében – joggal következtet arra, hogy nincsen szankciós jellege a *iudicium*nak, hiszen a vevő ilyenkor éppen rövidebb határidőn belül érvényesítheti jogát az eladóval szemben; a (hosszabb) általános határidő önmagában a vevőre nézve előnyösebb. Mert amennyiben az eladó garanciaígéretet nyújtott, úgy vele szemben az igény hosszabb határidőn belül érvényesíthető; ha pedig nem adott garanciaígéretet, úgy pedig az igény rövidített határidőn belül érvényesíthető. Ez valóban nem hátrány, hanem előny az eladót illetően.

A szöveg végül – számunkra ez az igazán érdekes – a *simplaria venditió*t illetően tartalmaz megállapításokat; nincs helye ugyanis az *aedilisi* kereseteknek, amennyiben egyszerűen (*simpliciter*) történt az eladás. A *scholion* az ismert (pomponiusi!) forrásszövegre hivatkozik, amely szerint az egyszerű adásvételre szokásosan nem alapozható elállás (*“Simpliarium venditionum causa ne sit redhibitio, in usu est.”*). [48] Ami persze kritikaként fölvethető KUPISCH interpretációjával szemben – és ezért az ő teóriája sem képes a korábbiak megdöntésére –, hogy a Stephanos-*scholion* bizánci, és nem eredeti római jogi forrás, ami nem képes megnyugtatóan bizonyítani a fragmentumnak a klasszikus, illetőleg a iustinianusi jogban betöltött funkcióját.

KUPISCH (illetőleg KNÜTEL) szerint az idézett fragmentumban nem egy engedetlen eladóval szembeni szankcióról van szó, hanem arról, hogy rövidített határidők érvényesülnek, ha az eladó garancia nélkül (és ezért alacsonyabb áron) adta el a dolgot. [49] Az eladó tehát – szemben JAKAB felfogásával – nemcsak anyagi jogilag, hanem processzuálisan sincs kötelezve arra, hogy garanciastipulációt tegyen. KUPISCH a felek közötti három jellemző megállapodásfajtát tételez föl. Ennek kapcsán is kritikával illeti JAKABot, akinél a triász nem szerepel, csupán két lehetőséget ismer fel: 1. egyszerű vétel a kellékhibákért való helytállás kizárásával; 2. garanciastipulációs vétel (egyébiránt ERNSTnél is két alaptípus – “zwei Grundtypen” – fordul elő). [50]

A KUPISCH által leírt triász a következő: 1. A szavatosság szerződéses kizárása (*simplaria venditio*); [51] 2. vétel garanciastipulatio nélkül (kellékszavatosság külön garanciastipulatio nélkül); 3. garanciastipulációs vétel az ediktális (minta)szabályozás szerint. Ez utóbbi esetben a helytállást, miként az *aedilisek* tanácsolták, a garanciavállaláson keresztül megerősítették, és ezzel a vevő számára – hiba esetén – kártérítési igényt teremtettek. A szabályozás csupán **mintaszabályozás** (“Musterregelung”) volt, kényszerítő erő nélkül. KUPISCH tehát nem két, hanem három alaptípust különböztet meg, és a szabályozást csupán mintaszabályozásnak tekinti, aminek így nem tulajdonít szankciós karaktert.

Ugyanakkor mindkét modellben közös, hogy elutasítja az *aediles curules* által kikényszerített garanciastipulatio korábbi – meggyőzőnek korántsem mondható – elméletét (a tradicionális fölfogást). Csak míg JAKAB eljárásjogi kontextusban ragadja meg a fragmentumot és az abban foglalt keresetek rövid határidejének szankciós jelleget tulajdonít, addig KUPISCH mind az anyagi jogi, mind pedig az eljárásjogi interpretációt elutasítja, és csupán mintaszabályozásnak tekinti a fragmentumot.

A Gai. D. 21. 1. 28 régóta a viták kereszttüzében áll, és JAKAB teóriájáig ellentmondásmentesen nem sikerült értelmezni a fragmentumot. A hagyományos elmélettel szemben első ízben JAKAB ÉVA dolgozott ki igen eredeti interpretációt, amely a fragmentumot eljárásjogi kontextusban ragadja meg, és amely nézetét alapos forráselemzést követően, a *lex Rubria* konstrukciójának analógiájára alakította ki. A KUPISCH által adott magyarázat ezzel szemben a fragmentumban csupán ediktális mintaszabályozást lát, és a garanciastipulatio fikcióját pusztán spekulációnak tartja; nézetét igen jól alátámasztja a (munkánkban latin nyelven idézett) *scholion*. Elismervén bár mindkét interpretáció eredeti és logikus voltát, a KUPISCH-féle modell számomra mégis meggyőzőbbnek tűnik. Tekintettel azonban arra, hogy a speciális határidőket csupán egyetlen fragmentum tartalmazza, mindkét interpretáció (a JAKAB-féle processzuális magyarázat és a KUPISCH-féle “Musterregelung”-teória) minden kétséget kizáróan megnyugtató módon – hipotézisről lévén szó – nem bizonyítható.

Irodalom

BENEDEK FERENC: *Római magánjog. Dologi és kötelmi jog*, Pécs, 1995

ERNST, WOLFGANG: *Neues zur Sachmängelhaftung aufgrund des Ädilenedikts*. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abtlg. 116 (1999)

FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 9. kiadás, Budapest, 2004

HONSELL, HEINRICH – MAYER-MALY, THEO – SELB, WALTER: *Römisches Recht*, Berlin-Heidelberg-New York-London-Paris-Tokyo, 1987

JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*, Szeged, 1993

JAKAB ÉVA: *Praedicere und cavere beim Marktkauf*, München, 1997

JÖRS, PAUL – KUNKEL, WOLFGANG – WENGER, LEOPOLD: *Römisches Recht*, Berlin, 1935

HAMZA GÁBOR: *Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban*, AUB 32 (1990)

KASER, MAX: *Das römische Privatrecht I*. München, 1971

KASER, MAX / HACKL, KARL: *Das römische Zivilprozeßrecht*, 2. Auflage, München, 1996

KASER, MAX / KNÜTEL, ROLF: *Römisches Privatrecht*, 17. Auflage, München, 2003

KUPISCH, BERTHOLD: *Römische Sachmängelhaftung: Ein Beispiel für die "ökonomische Analyse des Rechts"*? TR (2002)

LENEL, OTTO: *Das Edictum perpetuum*, Leipzig, 1927

SCHULZ, FRITZ: *Classical Roman Law*, Oxford, 1951

ZIMMERMANN, REINHARD *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford, 1992

[1] Az eladói kellékszavatosság körében az elállás intézményét a görög jog is ismerte; a *redhibitio* görög jogi megfelelője az *anagogé*. Az *anagogé* kérdésköréhez és az ezzel kapcsolatos görög jogi forrásokhoz (Hyperidész, Platón, az igen töredékes, de kétségtelenül adásvételi előírásokat tartalmazó abderai felirat) lásd részletesen JAKAB ÉVA: *Az eladott dolog fizikai hibáiért való helytállás formái a görög jogterületen*, Szeged, 1989.

[2] A fragmentumot OTTO LENEL az *Edictum perpetuum* 293. § 5. pontjaként (*De mancipiis vendundis*) rekonstruálta, és a gaiusi forráshelyet követően tárgyalja az evikciós szavatosságra vonatkozó (*stipulatio duplae*) Ulpianus-fragmentumot (D. 21. 2. 37. 1), melyben a *“per edictum autem curulium etiam de servo cavere venditor iubetur”* kitételt JAKAB ÉVA a következőképpen értelmezi: a *cautio* megtétele egy kényszerítő, konkrét, tehát az eljárás stádiumában kibocsátott *aedilisi* parancs (és nem egy valamennyi eladóra irányadó ediktumi parancs). Ezzel a forráshellyel jelen cikkben nem kívánok foglalkozni; említése azonban szükséges, már csak a processzuális interpretációra tekintettel is; JAKAB ezt a forrásszöveget is eljárásjogi kontextusban tárgyalja.

[3] Az eladói kellékszavatosság kérdésköréhez lásd részletesen JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*, Szeged, 1993, valamint – német nyelven és nem csupán a római, hanem a görög jogi kellékszavatosságra kiterjedően is: *Praedicere und cavere beim Marktkauf*, München, 1997.

[4] Csak jelzésszerűen utalok arra, hogy a kellékszavatossági keresetek megindításának általános határideje az *aediles* ediktuma alapján 6 hónap (*actio redhibitoria*), illetőleg 1 év (*actio quanti minoris*). Lásd például: Ulp. D. 21. 1. 19. 6 (*“Tempus autem redhibitionis sex menses utiles habet: si autem mancipium non redhibeatur, sed quanto minoris agitur, annus utilis est.”*) illetőleg D. 21. 1. 38pr. (*“morbi autem vitiae causa inemptis faciendis in sex mensibus, vel quo minoris cum venirent fuerint, in anno iudicium dabimus”*). A szakirodalomban vitatott, hogy az *aedilisi* keresetek határidejét a szerződés megkötésétől, az áru átadásától vagy a hiba észlelésétől számították. Az ezzel kapcsolatos szakirodalmi nézetekről ad rövid összefoglaló áttekintést FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei* (9. kiadás, Budapest, 2004, 519.) című tankönyvének az adásvétel kérdéseit tárgyaló fejezete. Az eladói kellékszavatossághoz lásd még összefoglalóan az újabb hazai irodalomból HAMZA GÁBOR: *Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban*, AUB 32 (1990).

[5] Mind a hagyományos elméletről, mind pedig az új – JAKAB, illetőleg KUPISCH nevéhez kötődő – modellekről kitűnő áttekintést nyújt a KASER-féle *Römisches Privatrecht* átdolgozásában ROLF KNÜTEL (In: KASER, MAX – KNÜTEL, ROLF: *Römisches Privatrecht*, 17. Auflage, 2003, 270sk.) bonni professzor, aki KUPISCH nézetét tartja meggyőzőnek.

[6] Lásd JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*, valamint *Praedicere und cavere beim Marktkauf*. Ezekből a művekből jelen írásomban felváltva idézek.

[7] JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 145skk. Itt általában utalok arra, hogy a fragmentum régebbi interpretációra vonatkozó – jelen dolgozatban szereplő – fejtegetések nagyrészt az ő kutatásaira támaszkodnak.

[8] KASER, MAX: *Das römische Privatrecht* I. München, 1971, 560.

[9] A rabszolgavétel kapcsán ugyanis a következő hibákra terjedt ki a *venditor* tájékoztatási kötelezettsége az *aedilisi* ediktum alapján: betegség (*morbus*); hiba (*vitium*); szökött (*fugitivus*); csavargó (*erro*); *nox*a terheli. A kellékhibákra nézve lásd például Ulpianust: *“Aiunt aediles: qui mancipia vendunt certiores faciant emptores, quid morbi vitiae cuique sit, quis fugitivus errove sit noxave solutus non sit...”*. D. 21. 1. 1), lásd továbbá: Gell. N. A. 4. 2. 1 (ez a legkorábbi ediktumtöredék). A rabszolgavételre nézve – a rabszolgavételhez kapcsolódó főbb szépirodalmi forrásokra (Plautus, Horatius) is tekintettel – lásd JAKAB ÉVA fent idézett műveit, különösen: *Stipulationes aediliciae*, 67skk.

[10] KASER/KNÜTEL *i. m.* 270.

[11] Egyetérthetünk JAKAB (*Stipulationes aediliciae*, 145.) kételkedő megjegyzéseivel a – KASER által is kifejtett – hagyományos elmélet kapcsán: hogyan lehetett az eladót az adásvételi szerződés megkötését és az áru átadását követően erre a garanciára kényszeríteni? Az áruforgalom valóban bizonytalanná vált volna Gaius ilyen értelmezése esetén, miként ezt a szerző teljes joggal megállapítja. A hagyományos elmélet további ellentmondásait lásd alább.

[12] Az időrendet tekintve KUNKEL megjegyzéseit a KASER-féle interpretációt megelőzően lenne ugyan szükséges ismertetni, a kételkedő szavakat tartalmazó leírás elhelyezése azonban a hagyományos teória

ismertetését követően tűnik indokoltnak, tekintettel arra, hogy KASER kézikönyve a tradicionális fölfogást minden kritika nélkül tárgyalja.

[13] JÖRS, PAUL – KUNKEL, WOLFGANG – WENGER, LEOPOLD: *Römisches Recht*, Berlin, 1935, 234.

[14] KUNKEL megállapításainak feltűnően óvatos voltára JAKAB ÉVA is felhívja a figyelmet. JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 146.

[15] BENEDEK FERENC: *Római magánjog. Dologi és kötelmi jog*, Pécs, 1995, 175.

[16] A régebbi irodalomból például FRITZ SCHULZ is a hagyományos magyarázatot fogadja el (*Classical Roman Law*, Oxford, 1951, 538.). A régebbi (illetőleg hagyományos) szakirodalmi nézetek további ismertetését ehelyütt mellőzzük, hiszen jelen cikkünk célja mindenekelőtt az újabb irodalmi felfogások összegzése és ütköztetése, ahol lehet, az állásfoglalás kísérletével.

[17] “Auch nachträglich konnte die Garantiestipulation verlangt werden. Aus ihr haftete der Verkäufer dann auf *quod interest*. Weigerte sich der Verkäufer, das Garantieversprechen abzugeben, so hatte der Käufer die Wahl zwischen Wandlung und Schadenersatz.” HONSELL, HEINRICH – MAYER-MALY, THEO – SELB, WALTER: *Römisches Recht*, Berlin-Heidelberg-New York-London-Paris-Tokyo, 1987, 316. A kézikönyvben közzétett álláspont egyébiránt annak egyik társszerzője, HONSELL: *Quod interest im bonae fidei-iudicium* (München, 1969) c. művében foglalt fejtegetésén alapul.

[18] ZIMMERMANN, REINHARD *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford, 1992, 316.

[19] A garancias^t*tipulatio* fikciójára tehát – igen óvatosan – ZIMMERMANN is utal – JAKAB interpretációjához hasonlóan.

[20] “But whether and on what basis this claim was actually granted, remains a matter of speculation.” ZIMMERMANN *i. m.* 316. A szerző utal arra, hogy a szöveget egyesek interpolálnak vélik, és a forrásszövegben szereplő *interessé*re menő keresetet posztklasszikus kori átdolgozás eredményének tartják.

[21] A szerző által alkotott új modellre nézve lásd a fentebb idézett – magyar, illetőleg német nyelvű – monográfiákat.

[22] Lásd WOLFGANG ERNST recenzióját [*Neues zur Sachmängelhaftung aufgrund des Ädilenedikts*. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abtlg. 116 (1999)] aki JAKAB német nyelvű könyvét “jelentős és úttörő munkának” (“eine bedeutende und bahnbrechende Arbeit”) tartja, és megállapítja, hogy a szerző által felállított tézis az *aedilisi stipulatio*ról alkotott korábbi képünket alapvető revízióra kényszeríti (“die zu einer grundlegenden Revision unseres Bildes von der ädilizischen Gewährleistung zwingt”). [ERNST méltató recenziója végén köszönetet mond a szerzőnek, hogy a német nyelvet választotta a mű megírása céljából tudományos nyelvnek. (“Wir sind der Verfasserin zu Dank verpflichtet, dass sie das Deutsche als Wissenschaftssprache gewählt hat.”).] ERNST *i. m.* 208skk. HACKL álláspontjának összefoglalását lásd alább.

[23] Lásd KUPISCH (az alábbiakban ismertetésre kerülő) kritikáját a legújabb német irodalomból.

[24] Így ROLF KNÜTEL KUPISCH nézetéhez csatlakozik (KASER/KNÜTEL *i. m.* 271.).

[25] ERNST *i. m.* 211.

[26] FIRA I 19. A magisztrátusnak *indefensio* esetén volt szüksége kényszereszközök alkalmazására. Az *indefensio* akkor áll be, amikor az alperes megtagadja a *stipulatio* teljesítését (JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 114.).

[27] ERNST (*i. m.* 210.) ismertetésében: “Die Verfasserin mißt der ädilizischen Stipulation eine prozessuale Funktion zu.”.

[28] Az alperes *indefensio*ját Gaius a “*non caveat*” kifejezéssel jelöli; JAKAB szerint a “*si venditor non caveat*” kitétel azt jelenti, hogy az eladó megtagadja a vevő által posztulált és az *aedilis* által elrendelt *stipulatio* teljesítését. JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 139.

[29] Hogy vajon a fragmentumban foglalt speciális határidő leteltét követően vissza lehetett -e térni a rendes kellékszavatossági (elállásra, illetőleg vételárcsökkentésre irányuló) keresetre, egy olyan kérdés, melynek alátámasztására forrásanyagot nem találunk. ERNST (*i. m.* 212.) kritikusan értékeli a határidők magyarázatára vonatkozó fejtegetést, és leszögezi, hogy a határidők bonyolult magyarázatát – amely forráshelyek hiányában pusztán spekulációnak tekinthető – a munka kevésbé meggyőző részének tartja.

[30] Ezeket JAKAB a következőkben összegzi: egyrészt a hagyományos elméletek nem tesznek különbséget a szerződési gyakorlat garancias^t*tipulatio*ja és az *aedilisi*, kötelezően elrendelt *stipulatio*ók között; valamennyi:

az általános és a strenge Sanktionnak minősített (a szankciós karakterrel összefüggésben lásd alább KUPISCH meggyőző kritikáját) – megrövidített – határidőt egyaránt a szerződéskötés időpontjától számították; az *aedilis* eljárásának nem maradna tere a következetesen mindig kikényszerített garanciastipulatio esetén (a vevő ugyanis ilyenkor *actio ex stipulatu*val perelhetne). JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 145skk.

[31] MEDICUS, DIETER: *Id quod interest*, Köln-Graz, 1962, 118sk. Beható kritikai ismertetését lásd JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 147, aki elveti a hagyományos teóriát elutasító, újszerű interpretációra törekvő kísérletet.

[32] JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 147.

[33] Lásd KASER, MAX / HACKL, KARL: *Das römische Zivilprozeßrecht*, 2. Auflage, München, 1996, 175. Megjegyzendő egyébként, hogy a szerző JAKAB ÉVA 1993-ban megjelent magyar nyelvű könyvére, illetőleg az annak végén található, terjedelmes német nyelvű összefoglalásra (Zusammenfassung) hivatkozik.

[34] BERTHOLD KUPISCH: *Römische Sachmängelhaftung: Ein Beispiel für die "ökonomische Analyse des Rechts"?* TR (2002).

[35] KUPISCH (*i. m.* 1.) idézi ERNST méltatását, majd pedig ő maga is "*ein wichtiges Buch*" – nak minősíti JAKAB munkáját, ezt követően azonban leszögezi, hogy a JAKAB által az *aedilis* kellékszavatossággal összefüggésben képviselt álláspontot nem osztja.

[36] Az eladó *stipulatio*s kötelezettségét ugyanis JAKAB processzuálisan érti bele az *aedilis* előtti kellékhiba-eljárásba. A *stipulatio*t JAKAB szerint fikcióval kellett helyettesíteni az eljárás során, melyben az alperest bizonyítási eljárás nélkül marasztalták a felperes követelésében (lásd JAKAB: *Stipulationes aediliciae*, 149.).

[37] KUPISCH *i. m.* 6.

[38] A határidők értékelésére vonatkozóan az alábbi megállapításokat szükséges még tennünk. JAKAB – KUPISCH szerint is jogos – kérdése a következő: amennyiben az eladó megtagadta a garanciastipulatio foganatosítását, vajon miért nem marasztalták el rögtön az eladót, ámbár a perlő vevő igényeivel az *aedilis* előtt állt ("Warum wurde der Verkäufer nicht sofort verurteilt, obwohl der klagende Käufer bereits mit seinen Ansprüchen vor dem Ädil stand?"). JAKAB: *Praedicere und cavere beim Marktkauf*, 304.). Válaszul JAKAB arra utal, hogy a vevőnek a körülmények között bizonyos időre volt szüksége ahhoz, hogy előzetes teljesítését – ami a rabszolga visszaadásában áll (hiszen a *redhibendi iudicium* elállásra menő kereset, az elállás pedig a rabszolga visszaadásának kötelezettségét is magában foglalja) – megvalósítsa; ettől függ az eladónak a vételár visszafizetésében való marasztalása (az elállásra menő kereset másik jogkövetkezményeként – ez a vevő oldalán jelentkező kötelezettség). Megjegyzendő, hogy a JAKAB által kidolgozott, a határidők értékelésére vonatkozó magyarázatot – miként arra már fentebb utaltunk – ERNST (*i. m.* 212.) is bizonyos kritikával illeti; fölhívja a figyelmet arra, hogy a vételárcsökkentésre vonatkozó keresetre JAKAB nem ad önálló magyarázatot.

[39] KUPISCH *i. m.* 10.

[40] Az általános határidőkre vonatkozóan lásd fentebb, a 4. lábjegyzetben foglaltakat. A tárgyalt 28. fragmentum ugyanis – miként azt fentebb már láthattuk – 2, illetve 6 hónapos – rövidített – határidőket ír elő.

[41] "Die Fristverkürzung reduziert das Risiko, daß (bei Wandlung) der Verkauf wieder rückgängig gemacht wird." KUPISCH *i. m.* 10.

[42] "Doch von einem solchen widerspenstigen Verkäufer handelt der Text nicht." KUPISCH *i. m.* 23.

[43] JAKAB tétele szerint (*Stipulationes aediliciae*, 149.) ugyanis – mint az fentebb már említésre került – az alperest bizonyítási eljárás nélkül marasztalták a felperes követelésében.

[44] KUPISCH *i. m.* 11sk.

[45] KASER/KNÜTEL *i. m.* 271.

[46] Ez a kifejezés Stephanostól származik, és a *Digesta* 20-22 könyveit jelöli; vö. KUPISCH *i. m.* 45. "Az *Antipapian*" problémájához – melynek tárgyalásába ehelyütt nem bocsátkozhatunk – lásd LEOPOLD WENGER: *Die Quellen des römischen Rechts*, Wien, 1953, 636⁴³⁹. Csupán arra mutatunk rá, hogy Papinianus helyett helyesen Pomponiust kell érteni; a szövegben megjelölt – alább idézett – forráshely Pomponiustól származik.

[47] A szöveg vége szó szerint így hangzik: "amint azt *Papinianus* (gr. Παπινανός – S. I.) mondja". Vö. KUPISCH *i. m.* 45. A pomponiusi – a *simplicia venditió*ra vonatkozó – forráshelyre nézve lásd az alábbiakban kifejtetteket.

[48] Lásd D. 21. 1. 48. 8. A forráshelyhez – szakirodalmi hivatkozásokkal – lásd még az alábbiakban írottakat is.

[49] KUPISCH *i. m.* 23., illetőleg KASER/KNÜTEL *i. m.* 271.

[50] ERNST *i. m.* 216.

[51] Erre példaként említhető a hadifoglyok kalappal, illetőleg koszorúval történő eladásának esete Gelliusnál (*“sub corona vendere”* – a példát KNÜTEL is külön kiemeli (KASER/KNÜTEL *i. m.* 271.)). A fent említett - Pomponiustól származó – fragmentum (D. 21. 1. 48. 8) jogszokásként említi, hogy egyszerű vétel esetén nincs mód a *redhibitió*ra. A fragmentumról – mely tanúsítja a helytállás kizártságának lehetőségét – JAKAB (*Stipulationes aediliciae*, 83sk.) is megállapítja, hogy érvként fogadható el azon tézissel szemben, hogy az *aediles* kötelező *garanciastipulatio*kat írtak volna elő.

[2004/4. szám tartalomjegyzéke](#)